

НАЦІОНАЛЬНИЙ УНІВЕРСИТЕТ ЦИВІЛЬНОГО ЗАХИСТУ УКРАЇНИ

ГЕРАСИМЕНКО Роман Валерійович

УДК351:330:33

**ДЕРЖАВНЕ РЕГУЛЮВАННЯ СОЦІАЛЬНО-ЕКОНОМІЧНОГО
РОЗВИТКУ СІЛЬСЬКИХ ТЕРИТОРІЙ В УМОВАХ ЦИФРОВОЇ
ТРАНСФОРМАЦІЇ**

25.00.02 – механізми державного управління

АВТОРЕФЕРАТ

дисертації на здобуття наукового ступеня
кандидата наук з державного управління

Черкаси – 2024

Дисертацією є рукопис.

Робота виконана в Національному університеті цивільного захисту України (м. Харків).

Науковий керівник – доктор наук з державного управління, професор
ГОРНИК Володимир Гнатович,
Таврійський національний університет імені
В.І. Вернадського, директор навчально-наукового
інституту управління, економіки та
природокористування;

Офіційні опоненти: доктор наук з державного управління, професор
ДАЦІЙ Надія Василівна,
Поліський національний університет,
професор кафедри економічної теорії,
інтелектуальної власності та
публічного управління;

доктор наук з державного управління, професор
ЖОВНИРЧИК Ярослав Федорович,
Інститут держави і права імені В. М. Корецького
Національної академії наук України,
в. о. завідувача відділу проблем державного
управління та адміністративного права.

Захист відбудеться «31» жовтня 2024 року о 14.00 годині на засіданні спеціалізованої вченої ради Д 64.707.03 Національного університету цивільного захисту України за адресою: 18000, м. Черкаси, вулиця Онопрієнка, 8.

З дисертацією можна ознайомитись у бібліотеці Національного університету цивільного захисту України за адресою: 18000, м. Черкаси, вулиця Онопрієнка, 8.

Автореферат розісланий «30» вересня 2024 р.

Вчений секретар
спеціалізованої вченої ради

С.А. Мороз

ЗАГАЛЬНА ХАРАКТЕРИСТИКА РОБОТИ

Актуальність теми. Сільські території, володіючи величезним ресурсним потенціалом і будучи соціальним та виробничим базисом, потребують забезпечення їх сталого розвитку та стабільного функціонування всіх соціально-економічних підсистем. У сучасних умовах будова суспільства та соціально-економічних систем стрімко змінюється під впливом нового соціально-економічного тренду – цифрової трансформації. Динамічність та масштабність процесів цифрової трансформації задають особливу пріоритетність для теоретичного вивчення та практичної реалізації Концепції розвитку сільських територій (затверджена розпорядженням Кабінету Міністрів України від 23.09.2015 р. № 995). Забезпечення державного регулювання соціально-економічного розвитку сільських територій в умовах цифрової трансформації є вектором довгострокового територіального розвитку в цілому як зазначено в Державній стратегії регіонального розвитку на 2021-2027 роки (затверджена постановою Кабінету Міністрів України від 05.08.2020 р. № 695).

При цьому аналіз української та зарубіжної практики, а також теоретичних досліджень показує, що підходи та механізми державного регулювання соціально-економічного розвитку сільських територій в умовах цифрової трансформації залишаються недостатньо вивченими, що зумовлює потребу у розвитку теоретичних та практичних положень цієї проблематики.

Дослідженню проблем теорії та методології державного управління присвячено праці В.Г. Горника, Н.В. Дацій, С.М. Домбровської, В.С. Загорського, О.І. Крюкова, О.М. Руденко, О.І. Шкуратова. Складову соціально-економічного розвитку розглядали у своїх працях А.В. Антонов, Н.С. Венгерська, В.М.Єрмоленко, О.І. Павлов, Г.С. Морозова, Я.Ф. Жовнирчик. Питання розвитку сільських територій висвітлено у працях П.І. Гайдуцького, М.В. Калінчика, М.Й. Маліка, П.Т. Саблука, В.В. Юрчишина. Дослідженню питань цифрової трансформації присвячені роботи багатьох авторів, серед яких можна виділити: С.І. Белей, О.А. Дудзяка, А.В. Лісового, М.П. Талавирі та інших.

Викладені аргументи зумовлюють актуальність теми дослідження, як щодо розвитку сучасної теорії публічного управління, зокрема, теоретичних основ державного регулювання соціально-економічного розвитку сільських територій в умовах цифрової трансформації, так і для збільшення науково-методичної бази практико-орієнтованого інструментарію цифрової трансформації соціально-економічних систем.

Зв'язок роботи з науковими програмами, планами, темами. Дисертаційне дослідження проведено в межах науково-дослідної роботи, яка виконувалась навчально-науково-виробничим центром Національного університету цивільного захисту України за темою: «Розробка механізмів державного управління соціально-економічною сферою та її галузями в контексті забезпечення безпеки українського суспільства» (ДР № 0118U001007), у процесі виконання якої запропоновано інструментарій державного регулювання соціально-економічного розвитку сільських територій

в умовах цифрової трансформації.

Мета і завдання дослідження. Метою дисертаційної роботи є теоретико-методичне обґрунтування та розробка науково-практичних рекомендацій щодо державного регулювання соціально-економічного розвитку сільських територій в умовах цифрової трансформації.

Для досягнення мети поставлено та вирішувались такі основні завдання:

- удосконалити типологію етапів планування державної стратегії розвитку сільської території та уточнити тлумачення сутності: державного стратегічного планування сільських територій, стійкого розвитку сільських територій, мотиваційного механізму державного регулювання соціально-економічного розвитку сільських територій;

- розробити класифікацію детермінант соціально-економічного розвитку сільських територій;

- розвинути підходи до дослідження державного регулювання розвитку сільських територій та удосконалити структуру системного підходу як методологічної основи дослідження державного регулювання розвитку сільських територій;

- розробити пріоритетні напрями державного регулювання стійкого розвитку сільських територій;

- розробити модель державного регулювання сільських територій на основі технологічного підходу;

- розробити алгоритм цифрової трансформації сільського господарства.

Об'єктом дослідження є державна політика розвитку сільських територій.

Предметом дослідження є державне регулювання соціально-економічного розвитку сільських територій в умовах цифрової трансформації.

Методи дослідження. Теоретичну базу дисертації склали науково-дослідні дослідження вітчизняних та зарубіжних експертів у галузі теорії сталого територіального розвитку, теорії цифрової економіки, теорії управління розвитком соціально-економічних систем, а також науково-практичні напрацювання в сфері державного регулювання соціально-економічного розвитку сільських територій в умовах цифрової трансформації. Методологічна основа дослідження сформована загальнонауковими засадами системного підходу; методами аналізу - логічного, факторного, порівняльного, стратегічного та ін; методами кількісного та якісного дослідження основних тенденцій та напрямів державного регулювання соціально-економічного розвитку сільських територій в умовах цифрової трансформації.

Інформаційну базу дисертації склали офіційні статистичні дані державної служби статистики України, звіти про діяльність науково-дослідних установ та рейтингових (аналітичних) агенцій, у тому числі, міжнародних; інформація, подана періодичними діловими та науковими виданнями, у тому числі в електронному вигляді; законодавчі та нормативні акти, що регламентують територіальний (просторовий) розвиток, процеси цифрової трансформації, інноваційну та науково-технічну діяльність в Україні; власні прикладні дослідження автора.

Наукова новизна одержаних результатів. Основні положення дисертаційної роботи, що визначають її наукову новизну, полягають у теоретико-методичному обґрунтуванні державного регулювання соціально-економічного розвитку сільських територій в умовах цифрової трансформації:

вперше:

- розроблено модель державного регулювання сільських територій на основі технологічного підходу, яка передбачає створення «цифрової екосистеми» підприємств сільського господарства, в основі якої: впровадження інтелектуальних датчиків у засоби виробництва: апаратуру, обладнання, виробничі лінії тощо; роботизація виробничого процесу: витіснення трудових ресурсів із заміною їх на роботизовані верстати та виробничі лінії; перехід на аутсорсинг у частині зберігання даних та проведення обчислень; наскрізна автоматизація та інтеграція виробничих та управлінських процесів в єдину інформаційну систему; формування аналітики на підставі сукупного обсягу отриманих даних (структурованої та неструктурованої інформації); реалізація концепції «безпаперового діловодства» у вигляді оцифрування всієї технічної документації та застосування електронного документообігу; моделювання виробничих процесів, систем, об'єктів та виробів з використанням цифрових технологій; автоматизація процесів замовлень сировини і витратних матеріалів, і навіть поставки готової продукції споживачеві у вигляді спеціалізованих сервісів, виключаючи велику систему посередників; використання технологій безпілотного транспорту у логістиці підприємства, у т. ч. для доставки товарів; застосування методів віддаленого контролю та організації процесів виробництва за допомогою мобільних технологій; перехід на торгівлі онлайн-майданчики для реалізації готової продукції та надання послуг;

удосконалено:

- типологію етапів планування державної стратегії розвитку сільської території, що на відміну від діючої передбачає наступні етапи, а саме: визначення цілей розвитку сільської території (при її формуванні встановлюють якісні параметри середовища проживання та затверджують перелік кількісних та якісних орієнтирів економічного розвитку сільської території); аналіз зовнішнього середовища (оцінюються основні соціально-економічні показники: загальний ВВП, стан інвестиційного середовища та рівень розвитку, наявність різних загроз, рівень інфляції та перспективи економічного зростання); складання портфолію сільської території; напрями розвитку сільської території; планування (виявлення особливостей сільської території); розробка стратегії та її реалізація; остаточний аналіз ефективності та результативності запланованого процесу планування (реалізується після завершення всіх заходів, передбачених у стратегії);

- класифікацію детермінант соціально-економічного розвитку сільських територій шляхом доповнення та уточнення змісту окремих з них, а саме: економічні детермінанти (формують якість життя сільського населення, джерел доходів суб'єктів сільського розвитку формують якість життя сільського населення, джерел доходів суб'єктів сільського розвитку); соціальні детермінанти (формують поведінку мешканців та їхню задоволеність

благоустроєм); територіальні детермінанти (пов'язані зі ступенем розселення людей); детермінанти ефективного територіального управління (будується на підготовці службовців сільських територіальних структур, організації процесів сільського адміністративного менеджменту);

- структуру системного підходу як методологічної основи дослідження державного регулювання розвитку сільських територій, який реалізується через генетичний (проявляється у пошуку як успадкованих елементів у сільському розвитку, і у мінливості під впливом різних умов), структурно-функціональний (яскраво виражений проявом головної функції існування сільських поселень – розвитком виробничої та ресурсної бази створення надійної продовольчої системи держави) та відтворювальні аспекти (передбачає вивчення закономірностей розвитку сільських територій під впливом різних зовнішніх стимулів соціальної та економічної сфер за фазами простого та розширеного відтворення);

- пріоритетні напрями державного регулювання стійкого розвитку сільських територій (економічний, соціальний, екологічний, демографічний та правовий), а також визначено та включено складові, що забезпечують процеси цифрової трансформації: в економіці – забезпечення ІТ-інфраструктурою та цифровізації виробництва; у соціальній сфері – забезпечення ІТ-інфраструктурою та цифрової трансформації життєзабезпечення населення; в екології – освоєння цифрових технологій, що зменшують забруднення навколишнього середовища та обсяг відходів; у нормативно-правовому напрямі – створення та розвиток інформаційно-консультаційних центрів, у т. ч. подолання інформаційної ізоляції населення;

дістали подальшого розвитку:

- понятійно-категорійний апарат дослідження шляхом: тлумачення сутності державного стратегічного планування сільських територій; уточнення поняття стійкого розвитку сільських територій; трактування сутності мотиваційного механізму державного регулювання соціально-економічного розвитку сільських територій; формулювання авторського поняття «цифрова трансформація сільських територій»;

- теоретичні підходи до узагальнення зарубіжних досліджень з питань еволюції та державного регулювання стійкості розвитку сільських територій з виділенням найбільш значних напрямів робіт з урахуванням актуальності, а саме: дослідження національних проблем аграрного сектору та розвитку сільських територій; оцінка факторів та умов розвитку, у тому числі виявлення загроз для розвитку сільських територій; формування національних характеристик з розглядом поточних проблем у сільській місцевості; моделювання розвитку сільських територій на основі соціально-організаційних технологій («соціального фермерства», поєднання економічної життєздатності з енергією та охороною навколишнього середовища, та забезпеченням соціальних пільг); розробка енергетичних стратегій розвитку сільських територій на основі відновлюваної енергії, біоенергії, оптимального використання води та земельних ресурсів;

- розвиток підходів до дослідження державного регулювання розвитку

сільських територій, а саме: процесний підхід (пов'язаний із сприйняттям мотиваційного механізму державного регулювання розвитку сільських територій як процесу); синергетичний підхід (дозволяє скоординувати реалізацію проектів – мотиваторів соціально-економічного саморозвитку через ефект синергії всіх адміністративно-територіальних рівнів та рівнів аграрної економіки); інституційний підхід (дає можливість враховувати позаекономічні фактори державного регулювання розвитку сільських територій: демографічні, природно-кліматичні, географічні, політичні та вплив метаекономічних тенденцій).

Практичне значення одержаних результатів. У дисертаційній роботі сформульовані теоретичні положення та обґрунтовані практичні рекомендації, що спрямовані на державне регулювання соціально-економічного розвитку сільських територій в умовах цифрової трансформації. Основні ідеї та висновки дослідження доведено до конкретних положень, методик та рекомендацій. Вони можуть бути використані в практичній діяльності державними органами управління, органами місцевої влади та місцевого управління, підприємствами, громадськими організаціями.

Міністерством економіки України прийнято до впровадження запропоновані детермінанти соціально-економічного розвитку сільських територій (довідка про впровадження № 5715-03/8365-09 від 14.12.2023 р.). Практичні розробки використані Асоціацією науковців України при реалізації пріоритетних напрямів державного регулювання стійкого розвитку сільських територій (довідка про впровадження № 01-46/3 від 18.01.2024 р.).

Теоретичні положення, сформульовані рекомендації та пропозиції були використані в навчальному процесі Національного університету цивільного захисту при підготовці навчальних програм (акт від 15.12.2023 р.).

Особистий внесок здобувача. Теоретико-методологічні обґрунтування, практичні рекомендації, висновки та пропозиції, які отримані в ході проведення досліджень, розроблено здобувачем самостійно.

Апробація результатів дослідження. Основні теоретичні та практичні положення і результати дисертаційного дослідження оприлюднені автором на міжнародних науково-практичних конференціях та круглих столах, зокрема: «Інструменти і практики публічного управління в контексті децентралізації» (м. Житомир, 2023), «Теоретичні аспекти та практичні проблеми управління, економіки та природокористування в Україні» (м. Київ, 2023), «Механізми управління розвитком територій» (м. Житомир, 2023).

Публікації. Основні положення дисертаційної роботи опубліковано у 8 наукових працях, загальним обсягом 4,1 обл. вид. арк., у тому числі в 4 статтях у наукових фахових виданнях з державного управління, 1 статті у закордонному виданні за напрямом дослідження, а також 3 тези доповідей на науково-практичних конференціях.

Структура дисертації. Дисертація складається із вступу, трьох розділів, висновків, списку використаних джерел, додатків. Загальний обсяг роботи складає 188 сторінок, що містить 20 рисунків, 9 таблиць, 3 додатки. Список використаних джерел із 196 найменувань викладено на 17 сторінках.

ОСНОВНИЙ ЗМІСТ РОБОТИ

У вступі обґрунтовано актуальність теми дисертації, її зв'язок з напрямками, програмами й темами наукових досліджень. Сформульовано мету й завдання дослідження, схарактеризовано наукову новизну та практичне значення одержаних результатів, наведено апробацію основних положень.

У першому розділі – «Теоретичні засади державного регулювання соціально-економічного розвитку сільських територій в умовах цифрової трансформації» – досліджено теоретичні підходи до державного стратегічного управління розвитком сільських територій; обґрунтовано концептуальні підходи до державного регулювання соціально-економічного розвитку сільських територій; визначено детермінанти державного регулювання соціально-економічного розвитку сільських територій.

Зроблено висновок, що стратегічний план не є певною гарантією виконання передбачених стратегій розвитку, а є лише важливим інструментом, що допомагає у реалізації обраних напрямів розвитку. Потрібні творчі скоординовані дії влади, всіх структур та соціальних груп. Таку можливість представляє розробка та реалізація планів стратегічного розвитку сільськогосподарської території, тобто комплексно вирішувати соціальні питання. Основні результати реалізації стратегічних планів представлені на рис. 1.

Підвищення конкурентоспроможності сільської території
Розвиток нового образу мислення про форми та методи розвитку території
Синтез публічного управління та ринкового саморегулювання
Формування на території нового, корпоративного типу взаємовідносин між системою публічного управління, бізнесом та суспільством

Рис. 1. Результати реалізації стратегічних планів по розвитку сільських територій

Стійкий розвиток сільських територій являє собою процес якісних змін у соціальній сфері, що супроводжується розширеним відтворенням у сільському господарстві, позитивними демографічними тенденціями та збереженням екологічно-територіальної цілісності на ареалі сільських поселень та селищних територій, який під впливом різних факторів не втрачає рівноважного стану.

Доведено, що стійкий розвиток сільських територій є взаємопов'язаними процесами розширеного відтворення сільського господарства та несільськогосподарських сфер аграрної економіки, а також удосконалення соціальної сфери села. Аналіз інформаційних джерел щодо ресурсного потенціалу розвитку дозволив скласти матрицю обмежень та потенціалу

розвитку вітчизняного сільського господарства (таблиця 1).

Таблиця 1

Матриця обмежень та можливостей сільського розвитку

Ресурси	Обмеження	Потенціал	
		інтенсифікація	екстенсифікація
Сільгоспугіддя	Територіальні межі; зниження родючості	Агрономічні: підвищення родючості на основі меліорації, лісозахисту та вологонагромадження, біозахисту рослин, органічне та еколого-ландшафтне землеробство, застосування науково обґрунтованих сівозмін, комплексна механізація. Організаційно-економічні: відповідальність власників за якість земель	Землі, що не використовуються, розширення кордонів, зміна структури сільгоспземель
Капітал	Моральний та матеріальний знос основних фондів, недостатній рівень капіталовкладень	Модернізація та переобладнання, введення інноваційної техніки, ресурсозбереження (енерго-, паливо-, водо-, газо-, фондове заощадження)	Підвищення інвестицій та фінансових ресурсів в умовних цінах (з урахуванням інфляційних процесів)
Людський капітал (кадри та підприємництво)	Відтік кадрів, скорочення робочих кадрів через демографію, брак і низьку якість управлінських кадрів як у сільському господарстві, так і в сільському територіальному управлінні	Підвищення кваліфікації та професійна перепідготовка; створення систем мотивації у сільському господарстві	Збільшення кількості працівників. Зміна демографії, масова підготовка суб'єктів агробізнесу
Інформація та час	Обмеженість доступу до інформації про технології розвитку, сезонність виробництва	Відбір інформації про рушійну силу, соціально-економічний розвиток, застосування ГІС в реальному режимі часу. Оптимізація виробничих процесів у часі	Збільшення кількості інформаційних ресурсів, інноваційне продовження продуктивності

Встановлено, що діяльність влади має обмежувальний характер, який ставить заборони на певні дії учасників відносин (наприклад, адміністративну заборону на неекологічні технології, виробництво низки шкідливих харчових продуктів, обробіток заборонених лікарських рослин), здійснює зооепідемічний та фітосанітарний контроль.

Державне втручання у розвиток соціальної сфери у багатьох економічних системах суттєво через двосторонні ризики: з одного боку – недостатня участь у розвитку села викликає негативні демографічні процеси, географічну втрату територій через її спустошення, побутову деградацію та відставання у соціально-економічному розвитку від міста, з іншого – соціальна сфера села та її інфраструктура вимагають постійних великих фінансових вкладень, що лягає

тягарем на бюджет.

Проблема кадрів для органів територіальних громад, низька громадянська активність мешканців та підвищення соціальної апатії у сільській місцевості, неякісний стан соціальної інфраструктури, відсутність системи соціально-економічного планування разом із відставанням благоустрою сільських населених пунктів є ризиками соціального розвитку сільських поселень та пов'язані з нестачею фінансових ресурсів.

У другому розділі – «Аналіз державного регулювання соціально-економічного розвитку сільських територій в умовах цифрової трансформації» – удосконалено мотиваційний механізм державного регулювання соціально-економічного розвитку сільських територій; проаналізовано державного регулювання соціально-економічного розвитку сільських територій на основі мотиваційного механізму; запропоновано пріоритетні напрями та фактори стійкого розвитку сільських територій. На основі аналізу теоретичних досліджень з тригерних точок соціальної проблематики сільського розвитку було виділено найбільш суттєві з них: стан соціальної інфраструктури, слабке впровадження інновацій та новітніх технологій у сільську економіку та сільський побут, адаптація та залучення людського капіталу у сільську економіку (таблиця 2).

Таблиця 2

Основні мотиваційні інститути розвитку сільських територій

Інститут	Функціональні одиниці			Стимули
	сфери дії та об'єкти інтересів	точки зростання	основні формальні інституції	
1	2	3	4	5
Соціальної та інженерної інфраструктур	сфери соціальної інфраструктури у сільській місцевості	відтворення об'єктів соціальної та інженерної інфраструктур	норми якості життя мешканців сільських територій, соціальні стандарти розвитку інфраструктури	підвищення якості життя мешканців сільських територій, створення сприятливих соціальних умов
Технологій та аграрної науки (агроінновацій)	аграрні установи науки та інноваційні розробки	розширене відтворення та впровадження агроінновацій	пріоритети науково-технічного розвитку світового та державного рівня, що забезпечує проловольчу безпеку	комерціалізація та впровадження агроінновацій, реновація технологій секторів аграрної економіки
Інвестицій та фінансової підтримки сільських територій	державні та приватні фінансові установи та інвестиційні структури	обсяги фінансової допомоги та інвестицій	бюджети різних рівнів, типові договори та угоди інвестування, програми підтримки інвестицій	забезпечення інвестиційного процесу та необхідного припливу фінансового капіталу для модернізації СЕРСТ
Людського капіталу сільської економіки	аграрні заклади освіти	агенти людського капіталу	програми підготовки кадрів та стратегії активізації сільського підприємництва	підготовка та перепідготовка пасіонарів сільського розвитку

Відтворювальний аспект системного підходу передбачає вивчення закономірностей розвитку сільських територій під впливом різних зовнішніх стимулів соціальної та економічної сфер за фазами простого та розширеного відтворення. У кожній фазі соціального та економічного відтворення проявляються специфічні особливості мотиваційного механізму, які зачіпають усі територіальні рівні (сільський населений пункт, територіальна громада, регіональний, національний та міжнародний).

В рамках цього дослідження (рис. 2) уточнено пріоритетні напрями стійкого розвитку сільських територій, а також визначен та включено складові, що забезпечують процеси такої трансформації: в економіці – забезпечення ІТ-інфраструктурою та цифровізації виробництва; у соціальній сфері – забезпечення ІТ-інфраструктурою та цифрової трансформації життєзабезпечення населення; в екології – освоєння цифрових технологій, що зменшують забруднення навколишнього середовища та обсяг відходів; у нормативно-правовому напрямі – створення та розвиток інформаційно-консультаційних центрів, у т. ч. подолання інформаційної ізоляції населення.

При цьому уточнено трактування сутності мотиваційного механізму державного регулювання соціально-економічного розвитку сільських територій, що полягає у створенні умов, а також активізації детермінантів, що дозволяють задовольняти потреби сільських мешканців у підвищенні якості життя та суб'єктів сільської економіки через формування інтересів у якісному розвитку сільських територій та застосування різних стимулів; мотивацію; та формування інститутів мотиваційного механізму соціально-економічного розвитку сільських територій.

Отже, стійкий розвиток сільських територій передбачає вдосконалення організаційно-економічного устрою; розвиток матеріально-технічної бази сільського господарства як ключової галузі; стабільний інноваційний розвиток аграрного виробництва, зокрема за рахунок державно-приватного партнерства; забезпечення сільського господарства кваліфікованими кадрами, орієнтованими на формування економіки знань; підтримка соціального капіталу; розвиток процесів цифрової трансформації соціально-економічних підсистем територій; глобальна модернізація всіх сфер життя на основі цифрових інформаційних технологій.

У третьому розділі – «Напрями удосконалення державного регулювання соціально-економічного розвитку сільських територій в умовах цифрової трансформації» – удосконалено інструменти державного регулювання стійкого розвитку сільських територій; розроблено концептуальні засади державного регулювання сільських територій на основі технологічного підходу; визначено алгоритм цифрової трансформації сільського господарства.

Як показав вітчизняний та зарубіжний досвід, сталий розвиток сільських територій неможливий без активної державної підтримки та регулювання соціально-економічних підсистем.

ЕКОНОМІЧНИЙ	СОЦІАЛЬНИЙ	ЕКОЛОГІЧНИЙ	ДЕМОГРАФІЧНИЙ	ПРАВОВИЙ
Зростання економічних показників територій, залучення та ефективне використання ресурсів	Зростання якості життя населення сьогодення та майбутнього покоління, збереження та розвиток соціально-етнічного та історико-культурного потенціалу	Збереження сприятливого довкілля та природно-ресурсного потенціалу, у тому числі через впровадження екологічно чистих технологій	Забезпечення комфортної демографічної ситуації на територіях, підтримка сімей	Розвиток системи НПА, які забезпечують правове вирішення проблем пріоритетних напрямів розвитку територій
Залучення інвестицій у вигляді пільг та інших видів державної підтримки	Розвиток соціальної інфраструктури, у тому числі житлових умов, об'єктів охорони здоров'я та освіти	Посилення контролю за системою збирання та вивезення побутових відходів	Надання державної підтримки сім'ям, у тому числі сім'ям з дітьми	Забезпечення контролю за виконанням правових норм та відповідальності за їх порушення
Створення міні-підприємств з переробки с/г продукції та просування даної продукції на споживчий ринок	Поліпшення якості освіти сільського населення та підтримка молодих фахівців	Збільшення природоохоронних заходів, у тому числі щодо утилізації та захоронення відходів	Збільшення чисельності сільського населення працездатного віку	Створення та розвиток інформаційно - консультаційних центрів, у тому числі, подолання інформаційної ізоляції
Збереження та раціональне використання земель с/г призначення Забезпечення ІТ-інфраструктурою та цифрова трансформація виробництва	Надання державної підтримки громадянам (соціальні гарантії, пільгові програми) Забезпечення ІТ-інфраструктурою та цифрова трансформація соціальної сфери	Освоєння цифрових технологій (при виробництві та переробці), що зменшують забруднення навколишнього середовища та обсяг відходів	Скорочення рівня смертності та збільшення тривалості життя сільського населення	Стимулювання інноваційної діяльності підприємств та подолання ринкових бар'єрів (оформлення прав на землю тощо)

Рис. 2. Пріоритетні напрямки стійкого розвитку сільських територій

Модель державного регулювання сільських територій на основі технологічного підходу (рис. 3) передбачає створення «цифрової екосистеми» підприємств сільського господарства, в основі якої:

- 1) впровадження інтелектуальних датчиків у засоби виробництва: апаратуру, обладнання, виробничі лінії тощо;
- 2) роботизація виробничого процесу: витіснення трудових ресурсів із заміною їх на роботизовані верстати та виробничі лінії;
- 3) перехід на аутсорсинг у частині зберігання даних та проведення обчислень;
- 4) наскрізна автоматизація та інтеграція виробничих та управлінських процесів в єдину інформаційну систему;
- 5) формування аналітики на підставі сукупного обсягу отриманих даних (структурованої та неструктурованої інформації);
- 6) реалізація концепції «безпаперового діловодства» у вигляді оцифрування всієї технічної документації та застосування електронного документообігу;
- 7) моделювання виробничих процесів, систем, об'єктів та виробів з використанням цифрових технологій;
- 8) автоматизація процесів замовлень сировини і витратних матеріалів, і навіть поставки готової продукції споживачеві у вигляді спеціалізованих сервісів, виключаючи велику систему посередників;
- 9) використання технологій безпілотного транспорту у логістиці підприємства, у т. ч. для доставки товарів;
- 10) застосування методів віддаленого контролю та організації процесів виробництва за допомогою мобільних технологій;
- 11) перехід на торгові онлайн-майданчики для реалізації готової продукції та надання послуг.

Цифрова екосистема передбачає обробку інфраструктури репозитарію за допомогою використання різних трьох моделей керування даними, що дасть можливість перейти від концепції простого сховища даних до концепції цифрової екосистеми.

Цифрова екосистема є складною системою, що постійно розвивається. Її постійне оновлення відбувається залученням нових технологій та нових учасників. При цьому відбувається розвиток нових технологій, зростання продуктивності праці, створення нових робочих місць.

У дисертації пропонується алгоритм цифрової трансформації сільського господарства, в якому відображено зони відповідальності держави та агробізнесу як ключових учасників взаємодії. У запропонованому алгоритмі ключова роль приділяється агробізнесу, а держава є регулятором та координатором цифрової трансформації сільськогосподарської галузі в цілому. Держава забезпечує загальне нормативно-правове регулювання процесу трансформації та економічне регулювання – підтримка агробізнесу та прийняття частини ризиків та фінансових витрат.

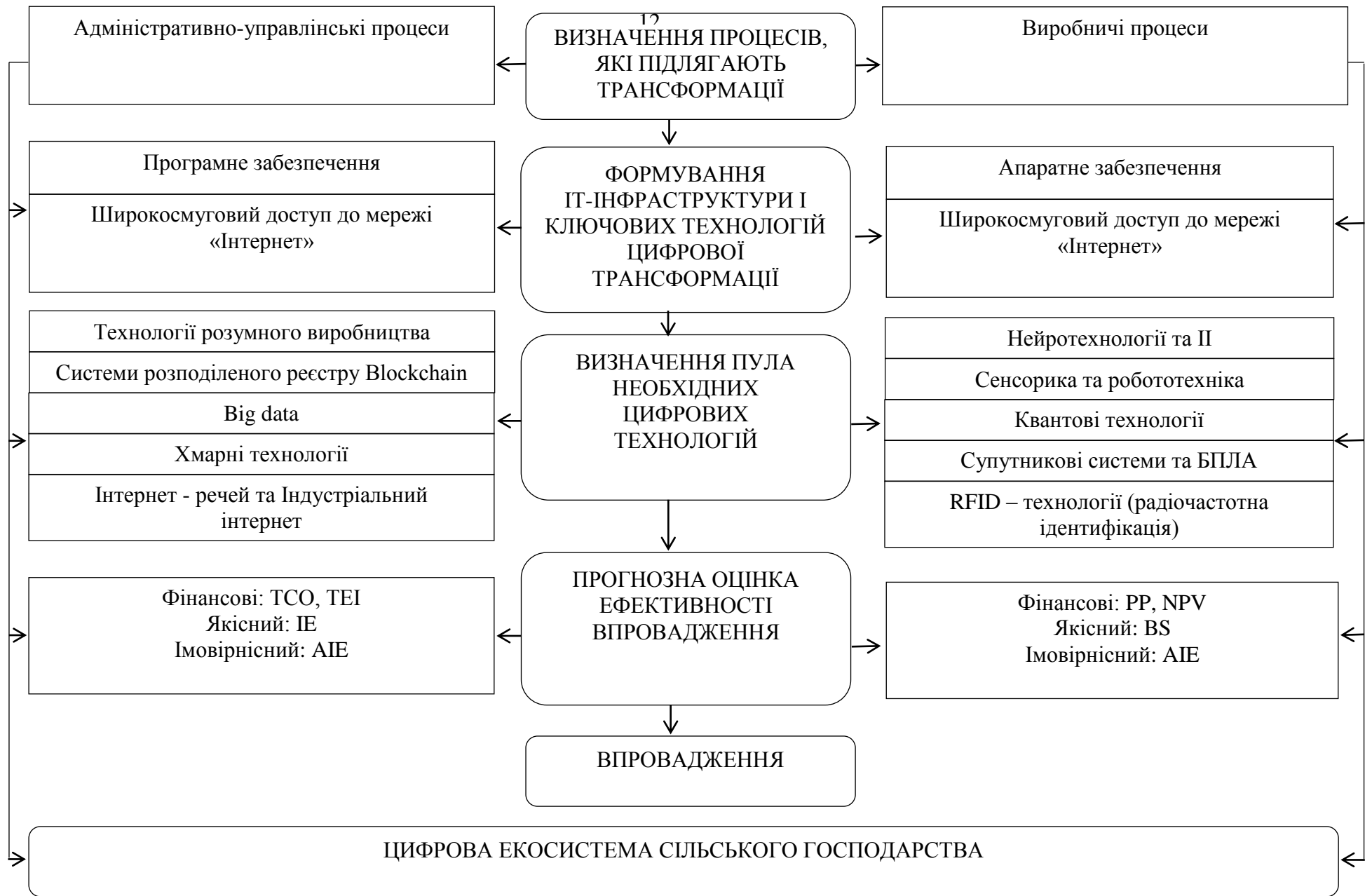

Рис. 3. Модель державного регулювання сільських територій на основі технологічного підходу

Отже, перед державою має стояти першочергове завдання – створення зразкового формату нормативного управління для формування та розвитку цифровізації. Для вирішення цього завдання необхідна наявність стійких та орієнтованих на практичне застосування нормативно-правових засад, насамперед у сфері захисту інформації та авторського права. Крім того, центральними завданнями, що стоять перед державою, є вживання дієвих заходів щодо стимуляції інноваційних розробок (та їх впровадження), підтримка державою дослідницької діяльності та розвитку системи, орієнтованої на практичне застосування, щодо підготовки та підвищення кваліфікації працівників.

Цифрова трансформація соціальної сфери передбачає зміну організаційної структури, функцій та принципів взаємодії та прийняття рішень, а також підвищення якості послуг за рахунок створення цифрових платформ конкретних послуг та єдиної централізованої цифрової платформи соціальної сфери.

Ще одним важливим аспектом розвитку територій є публічне управління територією, що вже за своєю суттю є цифровою трансформацією управління. Процес цього управління регулюється та підтримується шляхом електронно-цифрового інформаційного забезпечення основного спектру діяльності та позиціонування результату через інформаційно-комунікаційні технології, у тому числі автоматичного аналізу зворотного зв'язку громадян та організацій.

Таким чином, цифрові технології, платформні рішення та модернізація системи управління дозволяють реалізувати нові аспекти та функції соціальної сфери з опорою на територіальні умови та економічний добробут.

ВИСНОВКИ

У дисертації наведено вирішення важливого наукового завдання обґрунтування теоретичних і методичних засад, розробки науково-практичних рекомендацій щодо державного регулювання соціально-економічного розвитку сільських територій в умовах цифрової трансформації.

За результатами дисертаційного дослідження сформульовані такі висновки:

1. Удосконалено типологію етапів планування державної стратегії розвитку сільської території, що на відміну від діючої передбачає наступні етапи, а саме: визначення цілей розвитку сільської території; аналіз зовнішнього середовища; складання портфолію сільської території; напрями розвитку сільської території; планування; розробка стратегії та її реалізація; остаточний аналіз ефективності та результативності запланованого процесу планування.

Дістало подальшого розвитку тлумачення сутності державного стратегічного планування сільських територій, під яким слід розуміти діяльність з розробки стратегії соціально-економічного розвитку територій з метою забезпечення їх сталого розвитку. На основі напрацювань закордонних

вчених уточнено поняття: стійкого розвитку сільських територій як процесу якісних змін у соціальній сфері, що супроводжується розширеним відтворенням у сільському господарстві, позитивними демографічними тенденціями та збереженням екологічно-територіальної цілісності на ареалі сільських поселень та селищних територій. Уточнено трактування сутності мотиваційного механізму державного регулювання соціально-економічного розвитку сільських територій, що полягає у створенні умов, а також активізації детермінантів, що дозволяють задовольняти потреби сільських мешканців у підвищенні якості життя та суб'єктів сільської економіки.

2. Розроблено класифікацію детермінант соціально-економічного розвитку сільських територій шляхом доповнення та уточнення змісту окремих з них, а саме: економічні детермінанти (формують якість життя сільського населення, джерел доходів суб'єктів сільського розвитку формують якість життя сільського населення, джерел доходів суб'єктів сільського розвитку); соціальні детермінанти (формують поведінку мешканців та їхню задоволеність благоустроєм); територіальні детермінанти (пов'язані зі ступенем розселення людей); детермінанти ефективного територіального управління (будується на підготовці службовців сільських територіальних структур, організації процесів сільського адміністративного менеджменту).

3. Розвинуто підходи до дослідження державного регулювання розвитку сільських територій, а саме: процесний підхід (пов'язаний із сприйняттям мотиваційного механізму державного регулювання розвитку сільських територій як процесу); синергетичний підхід (дозволяє скоординувати реалізацію проектів – мотиваторів соціально-економічного саморозвитку через ефект синергії всіх адміністративно-територіальних рівнів та рівнів аграрної економіки); інституційний підхід (дає можливість враховувати позаекономічні фактори державного регулювання розвитку сільських територій: демографічні, природно-кліматичні, географічні, політичні та вплив метаекономічних тенденцій).

Удосконалено структуру системного підходу як методологічної основи дослідження державного регулювання розвитку сільських територій, який реалізується через генетичний (проявляється у пошуку як успадкованих елементів у сільському розвитку, і у мінливості під впливом різних умов), структурно-функціональний (яскраво виражений проявом головної функції існування сільських поселень – розвитком виробничої та ресурсної бази створення надійної продовольчої системи держави) та відтворювальні аспекти (передбачає вивчення закономірностей розвитку сільських територій під впливом різних зовнішніх стимулів соціальної та економічної сфер за фазами простого та розширеного відтворення).

4. Розроблено пріоритетні напрями державного регулювання стійкого розвитку сільських територій (економічний, соціальний, екологічний, демографічний та правовий), а також визначено та включено складові, що забезпечують процеси цифрової трансформації: в економіці – забезпечення ІТ-інфраструктурою та цифровізації виробництва; у соціальній сфері –

забезпечення ІТ-інфраструктурою та цифрової трансформації життєзабезпечення населення; в екології – освоєння цифрових технологій, що зменшують забруднення навколишнього середовища та обсяг відходів; у нормативно-правовому напрямі – створення та розвиток інформаційно-консультаційних центрів, у т. ч. подолання інформаційної ізоляції населення.

5. Розроблено модель державного регулювання сільських територій на основі технологічного підходу, яка передбачає створення «цифрової екосистеми» підприємств сільського господарства, в основі якої: впровадження інтелектуальних датчиків у засоби виробництва: апаратуру, обладнання, виробничі лінії тощо; роботизація виробничого процесу: витіснення трудових ресурсів із заміною їх на роботизовані верстати та виробничі лінії; перехід на аутсорсинг у частині зберігання даних та проведення обчислень; наскрізна автоматизація та інтеграція виробничих та управлінських процесів в єдину інформаційну систему; формування аналітики на підставі сукупного обсягу отриманих даних (структурованої та неструктурованої інформації); реалізація концепції «безпаперового діловодства» у вигляді оцифрування всієї технічної документації та застосування електронного документообігу; моделювання виробничих процесів, систем, об'єктів та виробів з використанням цифрових технологій; автоматизація процесів замовлень сировини і витратних матеріалів, і навіть поставки готової продукції споживачеві у вигляді спеціалізованих сервісів, виключаючи велику систему посередників; використання технологій безпілотного транспорту у логістиці підприємства, у т. ч. для доставки товарів; застосування методів віддаленого контролю та організації процесів виробництва за допомогою мобільних технологій; перехід на торгівлю онлайн-майданчики для реалізації готової продукції та надання послуг.

6. Масштабування процесів цифрової трансформації сільського господарства потребує системної оцінки всієї сукупності можливих ефектів та усвідомлення складності завдань, що стоять перед різними об'єктами трансформації. В умовах технологічного відставання сільського господарства основним імпульсом до трансформації має стати консолідація зусиль агробізнесу та держави як основного регулятора. Запропонований автором алгоритм містить зони відповідальності агробізнесу та держави, що дозволить уникнути перетинів в організації та фінансовому забезпеченні процесів цифрової трансформації, а це сприяє прискоренню трансформаційних процесів.

СПИСОК ОПУБЛІКОВАНИХ ПРАЦЬ ЗА ТЕМОЮ ДИСЕРТАЦІЇ

Статті у фахових виданнях:

1. Герасименко Р.В. Методологічні підходи до дослідження державного регулювання соціально-економічного розвитку сільських територій на основі мотиваційного механізму. Публічне управління і адміністрування в Україні. 2023. Вип. 38. С. 201-206.
2. Герасименко Р.В. Мотиваційний механізм державного регулювання

соціально-економічного розвитку сільських територій. Вчені записки Таврійського національного університету імені В.І. Вернадського. Серія: Публічне управління та адміністрування. 2023. Том 34 (73) № 6. С. 136-146.

3. Герасименко Р.В. Детермінанти державного регулювання соціально-економічного розвитку сільських територій. Публічне управління і адміністрування в Україні. 2023. Вип. 37. С. 178-184.

4. Герасименко Р.В. Концептуальні підходи до державного регулювання соціально-економічного розвитку сільських територій. Вчені записки Таврійського національного університету імені В.І. Вернадського. Серія: Публічне управління та адміністрування. 2024. Том 35 (74) № 1. С. 206-212.

Стаття у періодичному науковому виданні іншої держави, яка входить до Європейського Союзу:

5. Herasymenko R. Theoretical aspects of the state strategic management of the development of rural areas. Public Administration and Law Review. 2024. № 1 (17). P. 20-27. URL: <https://public.scnchub.com/palr/index.php/palr/article/view/208/180>

Наукові праці, які засвідчують апробацію матеріалів дисертації:

Тези конференцій

6. Герасименко Р.В. Концепція цифрової трансформації сільських територій. Інструменти і практики публічного управління в контексті децентралізації : Матеріали IV Міжнародної науковопрактичної конференції, 22–23 червня 2023 року. – Житомир : Поліський національний університет, 2023. С. 125-127.

7. Герасименко Р.В. Пріоритетні напрями та фактори стійкого розвитку сільських територій. Теоретичні аспекти та практичні проблеми управління, економіки та природокористування в Україні. Матеріали VII Міжнародної науково-практичної конференції (м. Київ, 2-3 листопада 2023) / упоряд. Клименко О.М. Київ: УкрСІЧ, 2023. С. 179-182.

8. Герасименко Р.В. Інструменти стійкого розвитку сільських територій. Механізми управління розвитком територій: зб. наукових праць у 2 ч. Ч. 2. Житомир: Поліський національний університет, 2023. С. 122-124.

АНОТАЦІЯ

Герасименко Р.В. Державне регулювання соціально-економічного розвитку сільських територій в умовах цифрової трансформації. – Кваліфікаційна наукова праця на правах рукопису.

Дисертація на здобуття наукового ступеня кандидата наук (доктора філософії) з державного управління за спеціальністю 25.00.02 – механізми державного управління. – Національний університет цивільного захисту України, Харків, 2024.

У дисертації наведено вирішення важливого наукового завдання, що полягає у теоретико-методологічному обґрунтуванні державного регулювання

соціально-економічного розвитку сільських територій в умовах цифрової трансформації.

Удосконалено класифікацію етапів планування державної стратегії розвитку сільської території, що на відміну від діючої передбачає наступні етапи, а саме: визначення цілей розвитку сільської території; аналіз зовнішнього середовища; складання портфоліо сільської території; напрями розвитку сільської території; планування; розробка стратегії та її реалізація; остаточний аналіз ефективності та результативності запланованого процесу планування.

Дістало подальшого розвитку тлумачення сутності державного стратегічного планування сільських територій, під яким слід розуміти діяльність з розробки стратегії соціально-економічного розвитку територій з метою забезпечення їх сталого розвитку, яке виявляється у підвищенні конкурентоспроможності сільських територій, що базується на інвестиційній привабливості, розширенні виробництва за дотримання еколого-соціо-економічної безпеки.

На основі напрацювань закордонних вчених уточнено поняття: стійкого розвитку сільських територій як процесу якісних змін у соціальній сфері, що супроводжується розширеним відтворенням у сільському господарстві, позитивними демографічними тенденціями та збереженням екологічно-територіальної цілісності на ареалі сільських поселень та селищних територій, який під впливом різних факторів не втрачає рівноважного стану; соціально-економічного розвитку сільських територій, який є взаємопов'язаними процесами розширеного відтворення сільського господарства та несільськогосподарських сфер аграрної економіки, а також удосконалення соціальної сфери села.

Визначено теоретичні підходи до узагальнення зарубіжних досліджень з питань еволюції та державного регулювання стійкого розвитку сільських територій з виділенням найбільш значних напрямів робіт з урахуванням актуальності, а саме: дослідження національних проблем аграрного сектору та розвитку сільських територій; оцінка факторів та умов розвитку; формування національних характеристик з розглядом поточних проблем у сільській місцевості; моделювання розвитку сільських територій на основі соціально-організаційних технологій; розробка енергетичних стратегій розвитку сільських територій на основі відновлюваної енергії, біоенергії, оптимального використання води та земельних ресурсів.

Розроблено класифікацію детермінант соціально-економічного розвитку сільських територій шляхом доповнення та уточнення змісту окремих з них, а саме: економічні детермінанти; соціальні детермінанти; територіальні детермінанти; детермінанти ефективного територіального управління.

Уточнено трактування сутності мотиваційного механізму державного регулювання соціально-економічного розвитку сільських територій, що полягає

у створенні умов, а також активізації детермінантів, що дозволяють задовольняти потреби сільських мешканців у підвищенні якості життя та суб'єктів сільської економіки через формування інтересів у якісному розвитку сільських територій та застосування різних стимулів; мотивацію; та формування інститутів мотиваційного механізму соціально-економічного розвитку сільських територій.

Розвинуто підходи до дослідження державного регулювання розвитку сільських територій, а саме: процесний підхід; синергетичний підхід; інституційний підхід. Удосконалено структуру системного підходу як методологічної основи дослідження державного регулювання розвитку сільських територій, який реалізується через генетичний, структурно-функціональний та відтворювальні аспекти.

Розроблено пріоритетні напрями державного регулювання стійкого розвитку сільських територій, а також визначено та включено складові, що забезпечують процеси такої трансформації: в економіці; у соціальній сфері; в екології; у нормативно-правовому напрямі. Запропоновано формулювання авторського поняття «цифрова трансформація сільських територій». Розроблено модель державного регулювання індустріально-інноваційного середовища сільських територій на основі технологічного підходу.

Встановлено, що в умовах технологічного відставання сільського господарства основним імпульсом до трансформації має стати консолідація зусиль агробізнесу та держави як основного регулятора.

Ключові слова: державне регулювання, механізми державного управління, сільські території, соціально-економічний розвиток, стійкий розвиток, стратегічне планування, цифрова трансформація

SUMMARY

Gerasimenko R.V. State regulation of socio-economic development of rural areas in conditions of digital transformation. - Qualifying scientific work as a manuscript.

The dissertation for a PhD degree in Public Administration, specialty 25.00.02 – mechanisms of the public administration. - National University of Civil Defense of Ukraine, Kharkov, 2024.

The dissertation provides a solution to an important scientific task, which consists in the theoretical and methodological substantiation of the state regulation of socio-economic development of rural areas in the conditions of digital transformation.

The classification of the planning stages of the state strategy for the development of the rural territory has been improved, which, unlike the current one, provides for the following stages, namely: determination of the goals of the development of the rural territory; analysis of the external environment; compiling a

portfolio of the rural area; directions of rural area development; planning; strategy development and its implementation; final analysis of the efficiency and effectiveness of the planned planning process.

The interpretation of the essence of the state strategic planning of rural areas has been further developed, which should be understood as the activity of developing a strategy for the socio-economic development of areas with the aim of ensuring their sustainable development, which is manifested in increasing the competitiveness of rural areas, which is based on investment attractiveness, expanding production in compliance with ecological - socio-economic security.

Based on the work of foreign scientists, the concept of: sustainable development of rural areas as a process of qualitative changes in the social sphere, accompanied by expanded reproduction in agriculture, positive demographic trends and preservation of ecological and territorial integrity in the area of rural settlements and settlement areas, which is under the influence of various factors, has been clarified does not lose its equilibrium state; socio-economic development of rural areas, which are interconnected processes of expanded reproduction of agriculture and non-agricultural spheres of the agrarian economy, as well as improvement of the social sphere of the village.

Theoretical approaches to the generalization of foreign research on the issues of evolution and state regulation of sustainable development of rural areas have been determined, with the most significant areas of work being highlighted taking into account relevance, namely: research into national problems of the agrarian sector and development of rural areas; assessment of development factors and conditions; formation of national characteristics with consideration of current problems in rural areas; modeling of the development of rural areas based on social and organizational technologies; development of energy strategies for the development of rural areas based on renewable energy, bioenergy, optimal use of water and land resources.

The classification of determinants of socio-economic development of rural areas was developed by supplementing and clarifying the content of some of them, namely: economic determinants; social determinants; territorial determinants; determinants of effective territorial management.

The interpretation of the essence of the motivational mechanism of state regulation of socio-economic development of rural areas, which consists in the creation of conditions, as well as the activation of determinants, which allow satisfying the needs of rural residents in improving the quality of life and subjects of the rural economy through the formation of interests in the qualitative development of rural areas and application of various incentives; motivation; and formation of institutions of the motivational mechanism of socio-economic development of rural areas.

Approaches to the study of state regulation of the development of rural areas have been developed, namely: process approach; synergistic approach; institutional approach. The structure of the system approach as a methodological basis for the

study of state regulation of the development of rural areas, which is implemented through genetic, structural-functional and reproductive aspects, has been improved.

The priority areas of state regulation of sustainable development of rural areas have been developed, and the components ensuring the processes of such transformation have been identified and included: in the economy; in the social sphere; in ecology; in the normative and legal direction. The formulation of the author's concept "digital transformation of rural areas" is proposed. A model of state regulation of the industrial and innovative environment of rural areas based on a technological approach has been developed.

It was established that in conditions of technological backwardness of agriculture, the main impetus for transformation should be the consolidation of efforts of agribusiness and the state as the main regulator.

Keywords: state regulation, state management mechanisms, rural areas, socio-economic development, sustainable development, strategic planning, digital transformation.

Відповідальний за випуск Горник Володимир Гнатович

Підписано до друку 18.09.2024 р.
Формат 60x84 1/16. Обл.-вид. арк. 0,9.
Гарнітура Таймс. Тираж 100 прим.

Віддруковано з оригінал-макета в друкарні ФОП Леонов Д.С.
61023, м. Харків, вул. Весніна, 12, тел. (057) 717-28-80.